

*М. П. Денисенко,
д. е. н., професор, професор кафедри смарт-економіки,
Київський національний університет технологій та дизайну
ORCID ID: 0000-0001-8767-9762*

*П. Т. Колісниченко,
к. е. н., викладач кафедри маркетингу, менеджменту та управління бізнесом,
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
ORCID ID: 0000-0001-6730-1236*

*Н. М. Гомон,
магістр, молодший науковий співробітник кафедри української та іноземних мов,
Національний університет фізичного виховання і спорту України
ORCID ID: 0000-0001-9359-073X*

DOI: 10.32702/2306-6806.2022.1.4

ІННОВАЦІЙНІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

*M. Denysenko,
Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of the Department of Economics
and Services, Kyiv National University of Technologies and Design*

*P. Kolisnichenko,
PhD in Economics, Lecturer of the Department of Marketing, Management
and Business Administration, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University*

*N. Homon,
Master's degree, Junior Researcher of the Department of Ukrainian
and Foreign Languages, Nation University of Ukraine on Physical Education and Sport*

INNOVATIVE PRINCIPLES OF ENSURING ECONOMIC SECURITY OF SMALL AND MEDIUM ENTREPRENEURSHIP

У статті розглянуто питання забезпечення економічної безпеки малого та середнього підприємництва як діалектичної єдності інноваційних економічних дій та методів зменшення загроз діяльності суб'єктів такого підприємництва. Досліджено взаємозв'язок інноваційного розвитку з забезпеченням економічної безпеки малого та середнього підприємництва, каталізatori інноваційного розвитку економіки з відповідним їх аналізуванням у контексті проблематики дослідження. Виокремлено загрози економічній безпеці малого та середнього підприємництва й зроблено висновок про те, що чинники, які справляють негативний вплив та подекуди перешкоджають досягненню висхідного тренду економічного зростання, можна вважати одночасно стримуючими та стимулюючими у контексті розвитку вітчизняної економіки загалом, промислового сектору й сфери економічної безпеки, зокрема малого та середнього підприємництва, бо вони сприяють породженню загроз його економічній безпеці та є можливостями щодо створення умов для підвищення її рівня.

The article examines the relationship between the level of innovation activity of domestic economic entities in the current realities of Ukraine's economic development with the economic security of small and medium entrepreneurship. The issue of ensuring the economic security of small and medium entrepreneurship as a dialectical unity of innovative economic actions and methods of reducing threats to the activities of such entrepreneurship is considered. The concepts of "innovation" and "innovation activity" as important economic categories are studied, taking into account the fact that in the scientific terminological and conceptual apparatus there is no permanent definition of these concepts and clearly defined relationship between innovation development and economic security of small and medium entrepreneurship. The catalysts of innovative economic development are studied as both restraining and stimulating factors with their corresponding analysis as such that lead to threats to the economic security of small and medium entrepreneurship in the context of innovation growth on an innovative basis and are opportunities to create conditions for improving its level economic security. Threats to the economic security of small and medium entrepreneurship were identified and it was concluded that during the study period there was a gradual decrease in economic development opportunities on an innovative basis and the general deterioration of competitiveness of Ukrainian industrial enterprises and their products. the state as a whole and small and medium entrepreneurship. It is noted that the achievement of the appropriate state of protection is possible due to the harmonized development of small and medium entrepreneurship with the appropriate use of resources of various kinds and their efficient distribution. It is concluded that the factors that have a negative impact and sometimes hinder the upward trend of economic growth can be considered both

restraining and stimulating factors of the domestic economy in general, industrial sector and economic security, including small and medium entrepreneurship, as they pose a threat in this area and are opportunities to create conditions to increase its economic security.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, держава, суб'єкти господарювання, мале та середнє підприємництво, економічна безпека малого та середнього підприємництва.

Key words: innovations, innovative activity, innovative development, state, business entities, small and medium entrepreneurship, economic security of small and medium entrepreneurship.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

За сучасних реалій економічного розвитку держави задля забезпечення сталого тренду її економічного зростання та економічної безпеки малого й середнього підприємництва (МСП) важливого значення набувають інновації та інноваційна діяльність. Зазначене зумовлюється, зокрема такими об'єктивними обставинами: інновації є базовим елементом ефективної інноваційної стратегії та важливим інструментом забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів малого та середнього підприємництва на зарубіжному та вітчизняному ринках інноваційної продукції; інноваційна діяльність суб'єктів малого та середнього підприємництва виступає в якості важливої складової й спонукального чинника процесу забезпечення їх розвитку та економічної безпеки у загальному підсумку.

У цьому контексті підвищення рівня розвитку суб'єктів МСП різних секторів економіки на інноваційних засадах, потребує розгляду питань забезпечення їх економічної безпеки як діалектичної єдності інноваційних економічних дій в окремих секторах економіки та методів нівелювання чи принаймні зменшення загроз діяльності суб'єктів такого підприємництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

У науковій літературі представлено значну кількість праць як іноземних, так і вітчизняних вчених, присвячених дослідженню: сутності інновацій та їх впливу на економічне зростання (В. Александрова, Ю. Бажал, А. Гальчинський, В. Геєць, М. Денисенко, С. Ляшченко, М. Кондратьєв, Б. Санто, В. Семиноженко Б. Твісс, М. Туган-Барановський, Й. Шумпетер, М. Чумаченко); економічної безпеки в цілому та малого й середнього підприємництва зокрема (Є. Олейніков, М. Бендіков, З. Варналій, Р. Дацків, С. Покропивний). Однак, враховуючи значну глибину та ґрунтовність здійснених досліджень, слід зазначити, що вони значною мірою стосуються розгляду економічної безпеки на рівні держави або суб'єктів господарювання. Водночас, питання взаємозв'язку інноваційного розвитку з забезпеченням економічної безпеки суб'єктів малого та середнього підприємництва нині не є остаточно вирішеними, а існуючі пропозиції у контексті цього являються переважним чином різноспрямованими за змістом, що загалом зумовлює доцільність проведення подальших глибоких теоретико-практичних досліджень у цій сфері.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є дослідження взаємозв'язку рівня інноваційної активності вітчизняних суб'єктів господарювання на сучасному етапі розвитку економіки України.

Таблиця 1. Кількість інноваційно активних підприємств за видами економічної діяльності ^{1, 2}

Код за КВЕД-2010	Кількість інноваційно активних підприємств, одиниць		Частка кількості інноваційно активних підприємств у загальній кількості підприємств, %	
	2016-2018	2018-2020 ³	2016-2018	2018-2020 ³
	Усього			
	8173	2281	28,1	8,5
	Промисловість			
	4060	1550	29,5	12,9
B+C+D+E	Частка інноваційно активних промислових підприємств у загальній кількості інноваційно активних підприємств			
	49,7	68,0	—	—
	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів			
	107	26	21,9	10,7
B	Частка інноваційно активних підприємств добувної промисловості і розроблення кар'єрів у загальній кількості інноваційно активних підприємств			
	1,3	1,1	—	—
	Переробна промисловість			
	3626	1452	31,8	13,1
C	Частка інноваційно активних підприємств переробної промисловості у загальній кількості інноваційно активних підприємств			
	44,4	0,6	—	—
	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря			
	143	37	20,0	11,5
D	Частка інноваційно активних підприємств постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря у загальній кількості інноваційно активних підприємств			
	1,7	1,6	—	—
	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами			
	184	35	15,8	8,9
E	Частка інноваційно активних підприємств водопостачання; каналізації, поводження з відходами у загальній кількості інноваційно активних підприємств			
	2,3	1,5	—	—
	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність			
	568	133	15,5	3,6
H	Частка інноваційно активних підприємств транспорту, складського господарства, поштової та кур'єрської діяльності у загальній кількості інноваційно активних підприємств			
	6,9	5,8	—	—
	Інформація та телекомунікації			
	619	121	31,5	6,4
J	Частка інноваційно активних підприємств сфери інформації та телекомунікацій у загальній кількості інноваційно активних підприємств			
	7,6	5,3	—	—
	Фінансова та страхова діяльність			
	222	12	38,3	6,5
K	Частка інноваційно активних підприємств сфери фінансової та страхової діяльності у загальній кількості інноваційно активних підприємств			
	2,7	0,5	—	—

Джерело: ¹ Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

² Дані наведено по юридичних особах із середньою кількістю працівників 10 осіб і більше.

³ Сформовано за даними Державної служби статистики України [2] (визначення частки інноваційно активних підприємств за видами економічної діяльності у загальній кількості інноваційно активних підприємств є авторською розробкою).

ни з економічною безпекою малого та середнього підприємництва.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

За сучасних реалій розвитку економіки України інновації та інноваційна діяльність є важливими економічними категоріями, однак в науковому термінологічному та понятійному апараті загалом відсутні сталі визначення цих понять та чітко неокреслений взаємозв'язок інноваційного розвитку з забезпеченням економічної безпеки малого та середнього підприємництва. Зміст та характеристики інновацій розглядалися М. Туган-Барановським та М. Кондратьєвим, однак вперше це поняття увів у науковий лексикон Й. Шумпетер. Відповідно до українського законодавства [1]:

— "інновації — новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери";

— "інноваційна діяльність — діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринку нових конкурентоздатних товарів і послуг".

Слід зазначити, що сучасний стан розвитку малого та середнього підприємництва та рівень його економічної безпеки наразі не лише не сприяє покращенню стану вітчизняної економіки, але й призводить до його погіршення, зокрема, у результаті зниження конкурентоспроможності суб'єктів господарювання,

Таблиця 2. Витрати на інновації промислових підприємств^{1, 2, 3}

Роки	Частка кількості інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств, %	Витрати на інновації, млн грн	У тому числі			
			наукові дослідження і розробки (НДР)	у тому числі		інші витрати на інновації (за виключенням НДР)
				НДР, виконані власними силами	НДР, виконані іншими підприємствами	
			у % до загального обсягу витрат на інновації	у % до загального обсягу витрат на інновації	у % до загального обсягу витрат на інновації	у % до загального обсягу витрат на інновації
2013	16,8	9562,6	17,1	13,7	3,4	82,9
2014	16,1	7695,9	22,8	15,9	6,9	77,2
2015	17,3	13813,7	14,8	13,3	1,5	85,2
2016	18,9	23229,5	10,6	8,9	1,7	89,4
2017	16,2	9117,5	23,8	21,3	2,5	76,2
2018	16,4	12180,1	26,3	22,2	4,1	73,7
2019	15,8	14220,9	20,5	17,2	3,3	79,5
2020 ⁵	16,8	14406,9	24,2	18,4	5,8	75,8

Джерело: * ¹ Дані за 2000—2014 роки наведено по юридичних особах та їх відокремлених підрозділах, які здійснювали промислову діяльність.

² Дані за 2014—2020 роки наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

³ Дані за 2015—2020 роки наведено по юридичних особах, які здійснювали промислову діяльність, із середньою кількістю працівників 50 осіб і більше.

⁴ Розрахунок показника не здійснювався.

⁵ Дані попередні.

⁶ Сформовано за даними Державної служби статистики України [2].

що значною мірою пов'язане з низьким рівнем інноваційної активності вітчизняних промислових підприємств. Зазначене зумовлює доцільність розгляду каталізаторів інноваційного розвитку економіки, що виступають одночасно стримуючими та стимулюючими чинниками. Основними чинниками, які за своєю сутністю частково є негативними, а частково несуть у собі позитивний ефект як стимулюючі чин-

Таблиця 3. Обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності^{1, 2}

Код за КВЕД-2010	Обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг)			Із загального обсягу реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг), млн грн				
	млн грн		% до загального обсягу реалізованої продукції (товарів, послуг) підприємств відповідного виду економічної діяльності	обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) нової для ринку		обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг) нової лише для підприємства		
	2018	2020		2018	2020	2018	2020	
	Усього							
	39121,4	59509,0	0,7	1,1	16055,7	10770,3	23065,7	48738,7
	Промисловість							
V+C+D+E	27329,6	50485,8	0,9	1,9	8520,4	8030,4	18809,2	42455,4
	Добувна промисловість і розроблення кар'єрів							
V	315,1	5817,8	0,1	1,8	к/с	к/с	к/с	к/с
	Переробна промисловість							
C	26864,2	44498,0	1,4	2,4	8489,1	7100,6	18375,0	37397,4
	Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря							
D	126,2	169,9	0,0	0,0	к/с	—	к/с	169,9
	Водопостачання; каналізація, поводження з відходами							
E	24,0	к/с	0,1	к/с	к/с	—	к/с	к/с
	Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність							
H	1314,1	1602,3	0,3	0,4	1004,3	88,4	309,8	1513,9
	Інформація та телекомунікації							
J	766,2	962,9	0,7	0,7	493,1	465,2	273,1	497,7
	Фінансова та страхова діяльність							
K	1732,0	191,3	4,2	0,6	4,1	к/с	1727,9	к/с

Джерело: ¹ Дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

² Дані наведені по юридичних особах із середньою кількістю працівників 10 осіб і більше.

³ Сформовано за даними Державної служби статистики України [2].

Таблиця 4. Джерела фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств^{1, 2, 3}

Роки	Витрати на інновації, млн грн	У тому числі за рахунок							
		власних коштів підприємств		коштів державного бюджету		коштів інвесторів-нерезидентів		коштів інших джерел	
		млн грн	у % до загального обсягу витрат на інновації	млн грн	у % до загального обсягу витрат на інновації	млн грн	у % до загального обсягу витрат на інновації	млн грн	у % до загального обсягу витрат на інновації
2013	9562,6	6973,4	72,9	24,7	0,3	1253,2	13,1	1311,3	13,7
2014	7695,9	6540,3	85,0	344,1	4,5	138,7	1,8	672,8	8,7
2014/2013, темпи приросту/зниження, %	-19,5	-6,2	–	1293,1	–	-88,9	–	-48,7	–
2015	13813,7	13427,0	97,2	55,1	0,4	58,6	0,4	273,0	2,0
2015/2014, темпи приросту/зниження, %	79,5	105,3	–	-84,0	–	-57,8	–	-59,4	–
2016	23229,5	22036,0	94,9	179,0	0,8	23,4	0,1	991,1	4,3
2016/2015, темпи приросту/зниження, %	68,2	64,1	–	224,9	–	-60,1	–	263,0	–
2017	9117,5	7704,1	84,5	227,3	2,5	107,8	1,2	1078,3	11,8
2017/2018, темпи приросту/зниження, %	-60,8	-65,0	–	27,0	–	360,7	–	8,8	–
2018	12180,1	10742,0	88,2	639,1	5,2	107,0	0,9	692,0	5,7
2018/2017, темпи приросту, %	33,6	39,4	–	181,2	–	-0,7	–	-35,8	–
2019	14220,9	12474,9	87,7	556,5	3,9	42,5	0,3	1147,0	8,1
2019/2018, темпи приросту/зниження, %	16,8	16,1	–	-12,9	–	-60,3	–	65,8	–
2020 ⁴	14406,7	12297,7	85,4	279,5	1,9	125,3	0,9	1704,2	11,8
2020/2019, темпи приросту/зниження, %	1,3	-1,4	–	-49,8	–	194,8	–	48,6	–
2020/2013, темпи приросту/зниження, %	50,7	76,4	17,1	1031,6	–	-90,0	–	30,0	–

Джерело: *¹ Дані за 2000—2014 роки наведено по юридичних особах та їх відокремлених підрозділах, які здійснювали промислову діяльність.

² Дані за 2014—2020 роки наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

³ Дані за 2015—2020 роки наведено по юридичних особах, які здійснювали промислову діяльність, із середньою кількістю працівників 50 осіб і більше.

⁴ Дані попередні.

⁵ Сформовано за даними Державної служби статистики України [2] (визначення темпів приросту/зниження є авторською розробкою).

ники щодо активізації зусиль задля підвищення рівня розвитку цієї сфери з точки зору забезпечення зростання економіки на інноваційних засадах, можна вважати такі, що призводять до формування загроз економічній безпеці МСП та виступають одночасно в ролі можливостей, які сприяють створенню умов для підвищення рівня його економічної безпеки. До них слід віднести такі:

1. Недостатньо високий рівень інноваційної активності вітчизняних суб'єктів господарювання. Протягом 2016—2018 років (табл. 1) спостерігається зниження рівня інноваційної активності вітчизняних підприємств у 2018—2020 роках порівняно з 2016—2018 роками загалом та за видами економічної діяльності.

За даними таблиці 1, позитивним слід вважати той факт, що збільшилась за період 2016—2020 років кількість інноваційно активних підприємств, однак загалом ситуація залишається критичною, незважаючи на зазначене, адже частка інноваційно активних підприємств за видами економічної діяльності у загальній кількості промислових підприємств є не лише низькою, але й характерною для усіх секторів економіки та являється наслідком загального зниження обсягу витрат на інновації за видами НДР. Це також підтверджується даними табл. 2, за якими протягом 2013—2020 років обсяг таких витрат не досягав 30-ти відсоткової межі.

Такі обсяги витрат на інновації, за даними 2019 року відповідно до доповіді "Європейське інноваційне табло 2020" [3, с. 13], дозволяють Україні залишатись у групі країн, які відносяться до повільних інноваторів (Украї-

на поступається Чорногорії, Північній Македонії та Болгарії, однак випереджає Румунію; для порівняння, лідером залишається Швеція, до цієї групи також відносяться Фінляндія, Данія, Нідерланди та Люксембург), але не зміцнюють її сильні сторони та відтермінують у часі можливості досягнення економічного зростання на інноваційних засадах.

За даними цієї доповіді, у 2019 р. значення сукупного індексу для України становило 32,9 %, для порівняння, у 2018 р. — 24,7 %. Позитивними (найсильнішими) аспектами у цьому контексті є сприятливе середовище для інновацій, вплив на зайнятість, широкомасштабне проникнення, зайнятість у наукоємних галузях, не пов'язані з НДДКР витрати на інновації та експорт наукоємних послуг, а на протипагу їм, негативними (найслабкішими) інноваційними аспектами є фінанси та підтримка, привабливість дослідницьких систем, а також інтелектуальні активи. У контексті проблематики дослідження слід зазначити, що складові, за якими присуджено низькі бали є такими: заявки на розробку, видатки на НДДКР у державному секторі, МСП з маркетинговими чи організаційними інноваціями та міжнародні наукові спільні публікації.

Україна має найбільш позитивні тенденції у порівнянні з середнім рівнем по ЄС за такими показниками як: середньорічні коливання ВВП, чистий притік прямих іноземних інвестицій та простота відкриття бізнесу, а негативні — підприємства, які витрачають на НДДКР, ВВП на душу населення, частка зайнятості у виробництві [3, с. 13].

Таблиця 5. Показники діяльності суб'єктів середнього та малого підприємництва у 2013—2020 роках *

Роки	Усього: великі, середні, малі підприємства	Темпи приросту/зниження, у % до попереднього року	Середні підприємства	Темпи приросту (зниження), у % до попереднього року	Малі підприємства	Темпи приросту/зниження, у % до попереднього року
Кількість діючих суб'єктів господарювання, одиниць						
2013	393327	-	18859	-	373809	-
2014	341001	-13,3	15906	-15,7	324598	-13,2
2015	343440	0,7	15203	-4,4	327814	1,0
2016	306369	-10,8	14832	-2,4	291154	-11,2
2017	338256	10,4	14937	0,7	322920	10,9
2018	355877	5,2	16057	7,5	339374	5,1
2019	380597	6,9	17751	10,5	362328	6,8
2020	373822	-1,8	17602	-0,8	355708	-1,8
2020/ 2013	-	-5,0	-	-6,7	-	-4,8
Кількість діючих суб'єктів господарювання на 10 тис. осіб наявного населення, одиниць						
2013	86	-	4	-	82	-
2014	80	-7,0	4	0,0	76	-7,3
2015	81	1,3	4	0,0	77	1,3
2016	72	-11,1	4	0,0	68	-11,7
2017	80	11,1	4	0,0	76	11,8
2018	84	5,0	4	0,0	80	5,3
2019	91	8,3	5	25,0	86	7,5
2020	90	-1,1	5	0,0	85	-1,2
2020/ 2013	-	4,7	-	25,0	-	3,7
Кількість зайнятих працівників, тис. осіб						
2013	7406,5	-	3012,1	-	2010,7	-
2014	6298,5	-15,0	2696,5	-10,5	1686,9	-16,1
2015	5889,7	-6,5	2604,7	-3,4	1576,4	-6,6
2016	5801,1	-1,5	2622,8	0,7	1591,7	1,0
2017	5812,9	0,2	2593,1	-1,1	1658,9	4,2
2018	5959,5	2,5	2744,2	5,8	1641,0	-1,1
2019	6407,5	7,5	3052,6	11,2	1746,6	6,4
2020	6366,1	-0,6	3088,4	1,2	1703,1	-2,5
2020/ 2013	-	-14,0	-	2,5	-	-15,3
Кількість найманих працівників, тис. осіб						
2013	7285,6	-	3010,1	-	1891,8	-
2014	6193,0	-15,0	2694,9	-10,5	1583,0	-16,3
2015	5778,1	-6,7	2603,2	-3,4	1466,3	-7,4
2016	5713,9	-1,1	2621,4	0,7	1505,9	2,7
2017	5714,6	0,0	2591,3	-1,1	1562,4	3,8
2018	5870,6	2,7	2742,5	5,8	1553,8	-0,6
2019	6241,9	6,3	3050,3	11,2	1583,3	1,9
2020	6288,4	0,7	3086,9	1,2	1626,9	2,8
2020/ 2013	-	-13,7	-	2,6	-	-14,0
Обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг), млн грн						
2013	4050215,0	-	1662565,2	-	670258,5	-
2014	4170659,9	3,0	1723151,5	3,6	705000,5	5,2
2015	5159067,1	23,7	2168764,8	25,9	937112,8	32,9
2016	6237535,2	20,9	2668695,7	23,1	1177385,2	25,6
2017	7707935,2	23,6	3296417,9	23,5	1482000,7	25,9
2018	9206049,5	19,4	3924059,6	19,0	1766150,4	19,2
2019	9639730,6	4,7	4168439,4	6,2	1839875,9	4,2
2020	10049870,8	4,3	4359362,1	4,6	2064120,7	12,2
2020/ 2013	-	148,1	-	162,2	-	208,0

Джерело: * Без урахування результатів діяльності банків, бюджетних установ, а також за 2014—2020 роки без тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

** Сформовано за даними Державної служби статистики України [2] (визначення темпів приросту/зниження є авторським розробкою).

Позитивним можна було б вважати факт збільшення (табл. 3) обсягів реалізованої інноваційної продукції у 2018—2020 роках у 1,52 рази, зокрема, продукції, що була новою для підприємства — у 2,1 рази, але те, що відбулось зменшення обсягів реалізації такої продукції, що була новою для ринку, на 32,9 % частково нівелює наявні позитивні зрушення й свідчить про загальне зни-

ження рівня конкурентоспроможної вітчизняної промисловості.

2. Незначний рівень диверсифікації джерел фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств. Зважаючи на загальну складну економічну ситуацію в державі та промислового комплексу зокрема, окремі позитивні результати не являються

Таблиця 6. Обсяги виробленої продукції (товарів, послуг) суб'єктами малого та середнього підприємництва за видами економічної діяльності *

Код за КВЕД-2010	Роки	Суб'єкти середнього підприємництва, тис. грн	У % до загального показника суб'єктів господарювання відповідного виду діяльності	Темпи приросту/зниження, у % до попереднього року	Суб'єкти малого підприємництва, тис. грн	У % до загального показника суб'єктів господарювання відповідного виду діяльності	Темпи приросту/зниження, у % до попереднього року
Усього							
	2013	942923055,6	36,4	–	513644147,8	19,8	–
	2014	1046728694,3	36,3	11,0	616086215,8	21,3	19,9
	2015	1264937838,9	36,7	20,8	745058778,6	21,6	20,9
	2016	1622317009,1	38,5	28,3	1014203794,5	24,0	36,1
	2017	1970221736,3	37,0	21,4	1319332391,1	24,7	30,1
	2018	2247973656,5	36,2	14,1	1605385409,8	25,9	21,7
	2019	2507601509,3	35,9	11,5	1971187073,0	28,2	22,8
	2020	2509824234,9	34,4	0,1	2327115603,1	31,9	18,1
Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство							
A	2013	106835196,5	54,4	–	64826475,3	33,0	–
	2014	145299070,9	50,6	36,0	100591243,1	35,1	55,2
	2015	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–
	2016	245649732,6	51,7	–	171573992,4	36,1	–
	2017	269225070,0	51,4	9,6	208471972,9	39,8	21,5
	2018	312761803,2	50,8	16,2	240049373,2	38,9	15,1
	2019	312694136,7	49,1	0,0	242975464,4	38,2	1,2
	2020	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–
Промисловість							
B+C+D+E	2013	349773452,8	27,2	–	91512403,1	7,2	–
	2014	392454304,2	29,4	12,2	96450034,4	7,2	5,4
	2015	532124285,7	33,1	35,6	120655397,8	7,5	25,1
	2016	704833232,8	36,7	32,5	169140247,6	8,8	40,2
	2017	842162354,7	34,2	19,5	216640557,8	8,8	28,1
	2018	913647914,8	32,7	8,5	267790720,4	9,6	23,6
	2019	1032506218,1	35,2	13,0	295145889,0	10,1	10,2
	2020	1004258446,0	34,6	-2,7	318325198,5	11,0	7,9
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів							
B	2013	23839456,1	13,0	–	3007824,8	1,6	–
	2014	к/с	к/с	–	3293881,4	1,9	9,5
	2015	39905898,5	19,8	–	4719391,1	2,3	43,3
	2016	47637393,8	17,6	19,4	к/с	к/с	–
	2017	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–
	2018	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–
	2019	78374406,4	18,8	–	к/с	к/с	–
	2020	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–
Переробна промисловість							
C	2013	286321841,8	31,8	–	81470176,3	9,1	–
	2014	322792367,5	33,0	12,7	85442729,1	8,7	4,9
	2015	422428239,2	35,5	30,9	107469079,7	9,0	25,8
	2016	535791180,4	39,4	26,8	148748268,5	11,0	38,4
	2017	663466053,9	37,4	23,8	191409108,6	10,8	28,7
	2018	719200979,4	35,6	8,4	234803865,6	11,6	22,7
	2019	723196070,0	36,3	0,6	249335566,7	12,5	6,2
	2020	775008974,6	38,2	7,2	263876608,0	13,0	5,8
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря							
D	2013	28397170,6	17,9	–	3071736,5	1,9	–
	2014	32518097,6	19,6	14,5	3339423,3	2,0	8,7
	2015	55224312,2	28,9	69,8	4092340,4	2,1	22,5
	2016	104103722,2	39,3	88,5	8355994,2	3,1	104,2
	2017	99801796,2	33,8	-4,1	11690755,9	3,9	39,9
	2018	90612814,4	28,4	-9,2	15809692,6	5,0	35,2
	2019	203924939,3	42,5	125,1	27142439,7	5,7	71,7
	2020	145802966,7	31,3	-28,5	33628651,3	7,2	23,9
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами							
E	2013	11214984,3	49,8	–	3962665,5	17,6	–
	2014	10093427,6	48,9	-10,0	4374000,6	21,2	10,4
	2015	14565835,8	65,6	44,3	4374586,6	19,7	0,0
	2016	17300936,4	64,9	18,8	к/с	к/с	–
	2017	19707665,4	59,5	13,9	7101213,3	21,4	–
	2018	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–
	2019	к/с	к/с	–	10743262,6	25,6	–
	2020	25250507,6	59,9	–	11399072,9	27,1	6,1

Код за КВЕД-2010	Роки	Суб'єкти середнього підприємництва, тис. грн	У % до загального показника суб'єктів господарювання відповідного виду діяльності	Темпи приросту/зниження, у % до попереднього року	Суб'єкти малого підприємництва, тис. грн	У % до загального показника суб'єктів господарювання відповідного виду діяльності	Темпи приросту/зниження, у % до попереднього року
Будівництво							
F	2013	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–
	2014	к/с	к/с	–	52233039,3	32,9	–
	2015	59616513,6	41,9	–	64766439,9	45,5	24,0
	2016	75977835,2	42,1	27,4	91433990,2	50,7	41,2
	2017	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–
	2018	136988667,1	48,4	–	127169297,3	45,0	–
	2019	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–
	2020	176586951,8	38,5	–	221403812,8	48,2	–
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів							
G	2013	189548066,0	50,0	–	115545474,7	30,5	–
	2014	207455489,7	41,7	9,4	168875043,7	34,0	46,2
	2015	208403201,4	38,3	0,5	177385154,6	32,6	5,0
	2016	257939944,9	42,0	23,8	207813699,7	33,8	17,2
	2017	365265597,4	42,8	41,6	275632102,7	32,3	32,6
	2018	437647694,9	43,1	19,8	341607332,3	33,6	23,9
	2019	448498088,4	39,2	2,5	423587451,1	37,0	24,0
	2020	419610118,1	30,2	-6,4	662332015,0	47,8	56,4
Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність							
H	2013	58730320,6	27,6	–	39540819,7	18,6	–
	2014	63569922,6	29,3	8,2	48068589,8	22,1	21,6
	2015	95717670,4	32,1	50,6	56212107,7	18,8	16,9
	2016	118354509,5	31,7	23,6	75074246,5	20,1	33,6
	2017	135264875,8	30,4	14,3	98240664,7	22,1	30,9
	2018	136593719,6	26,8	1,0	130158403,8	25,5	32,5
	2019	154814335,3	27,2	13,3	146132193,6	25,7	12,3
	2020	140169448,1	26,3	-9,5	146974684,1	27,6	0,6
Тимчасове розміщування й організація харчування							
I	2013	10420924,9	54,0	–	7722723,1	40,0	–
	2014	5573759,4	33,2	-46,5	8911495,3	53,1	15,4
	2015	6466991,0	33,8	16,0	9923701,1	51,8	11,4
	2016	10086477,4	37,8	56,0	15176356,0	56,9	52,9
	2017	12715152,1	33,7	26,1	21704078,9	57,6	43,0
	2018	13044877,0	27,7	2,6	30478228,5	64,7	40,4
	2019	к/с	к/с	–	39213964,2	70,2	28,7
	2020	к/с	к/с	–	38098422,6	73,8	-2,8
Інформація та телекомунікації							
J	2013	23918764,2	26,4	–	28991189,1	32,1	–
	2014	29323972,5	28,1	22,6	37850845,2	36,3	30,6
	2015	35899291,6	27,2	22,4	53698703,8	40,7	41,9
	2016	44226130,0	25,7	23,2	85117243,1	49,5	58,5
	2017	55006927,4	25,1	24,4	117616038,8	53,8	38,2
	2018	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–
	2019	72121669,9	21,5	–	199389658,5	59,5	–
	2020	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–
Фінансова та страхова діяльність							
K	2013	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–
	2014	к/с	к/с	–	8117275,2	19,0	–
	2015	к/с	к/с	–	9442813,9	23,2	16,3
	2016	43422935,2	72,9	–	14655547,8	24,6	55,2
	2017	49688960,3	72,2	14,4	19150926,0	27,8	30,7
	2018	к/с	к/с	–	20944769,1	24,1	9,4
	2019	к/с	к/с	–	25791804,3	23,5	23,1
	2020	69327748,7	59,9	–	27594530,8	23,9	7,0
Операції з нерухомим майном							
L	2013	24992088,1	39,5	–	36772933,4	58,0	–
	2014	27085396,7	38,9	8,4	41544539,7	59,6	13,0
	2015	21074251,8	35,3	-22,2	36984978,8	61,9	-11,0
	2016	35167044,2	33,5	66,9	к/с	к/с	–
	2017	34740417,7	28,1	-1,2	к/с	к/с	–
	2018	44251165,9	32,0	27,4	88672539,6	64,2	–
	2019	49423595,1	28,2	11,7	к/с	к/с	–
	2020	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–

Код за КВЕД–2010	Роки	Суб'єкти середнього підприємництва, тис. грн	У % до загального показника суб'єктів господарювання відповідного виду діяльності	Темпи приросту/зниження, у % до попереднього року	Суб'єкти малого підприємництва, тис. грн	У % до загального показника суб'єктів господарювання відповідного виду діяльності	Темпи приросту/зниження, у % до попереднього року
Професійна, наукова та технічна діяльність							
М	2013	37353525,4	37,5	–	32137982,6	32,3	–
	2014	13997605,4	17,6	-62,5	22538667,4	28,4	-29,9
	2015	26756816,3	23,7	91,2	43698769,0	38,8	93,9
	2016	42954576,3	23,0	60,5	65172812,1	35,0	49,1
	2017	к/с	к/с	–	85715725,8	36,5	31,5
	2018	56219495,5	21,0	–	к/с	к/с	–
	2019	71008772,2	20,1	26,3	к/с	к/с	–
	2020	к/с	к/с	–	137130564,6	49,3	–
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування							
N	2013	21203272,1	54,6	–	16053980,0	41,4	–
	2014	21179123,1	53,3	-0,1	16530691,2	41,6	3,0
	2015	22186317,1	50,5	4,8	20852901,1	47,5	26,1
	2016	27768694,3	44,8	25,2	30073565,3	48,5	44,2
	2017	36478423,6	47,8	31,4	39409505,3	51,6	31,0
	2018	43923034,9	45,8	20,4	49919215,2	52,1	26,7
	2019	к/с	к/с	–	68528767,1	53,0	37,3
	2020	к/с	к/с	–	66943927,8	52,4	-2,3
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги							
Q	2013	6585464,9	62,8	–	3904770,1	37,2	–
	2014	5377552,3	57,4	-18,3	3986982,5	42,6	2,1
	2015	7780245,7	61,8	44,7	4813045,9	38,2	20,7
	2016	10126489,9	60,2	30,2	6700379,8	39,8	39,2
	2017	12320914,9	56,9	21,7	9333778,0	43,1	39,3
	2018	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–
	2019	48296267,1	72,9	–	к/с	к/с	–
	2020	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок							
R	2013	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–
	2014	9971908,1	50,9	–	2591792,8	13,2	–
	2015	2487837,6	26,9	-75,1	2886409,8	31,2	11,4
	2016	2880865,8	27,1	15,8	к/с	к/с	–
	2017	4252165,1	35,3	47,6	к/с	к/с	–
	2018	4169465,4	24,5	-1,9	к/с	к/с	–
	2019	5102664,2	25,7	22,4	к/с	к/с	–
	2020	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–
Надання інших видів послуг							
S	2013	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–
	2014	к/с	к/с	–	6149935,0	81,8	–
	2015	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–
	2016	1817961,6	15,5	–	9903445,1	84,5	–
	2017	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–
	2018	1639106,9	8,2	–	18420234,2	91,8	–
	2019	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–
	2020	к/с	к/с	–	к/с	к/с	–

Джерело: *¹ Без урахування результатів діяльності банків, бюджетних установ, а також за 2014—2020 роки без тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

² к Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України "Про державну статистику" щодо конфіденційності статистичної інформації (первинне та вторинне блокування вразливих значень).

³ Явищ не відбувалось.

** Сформовано за даними Державної служби статистики України [2] (визначення темпів приросту/зниження є авторською розробкою).

наслідком здійснення виваженої політики держави щодо реалізації стратегії розвитку промисловості на інноваційних засадах, що підтверджується даними таблиці 4, за якими фінансування інноваційної діяльності в основному відбувалось за кошти державного бюджету та за власні кошти підприємств. Обсяги ж фінансування за рахунок інших джерел були недостатніми для стимулювання інноваційної діяльності промислових підприємств. Зазначені аспекти характерні загалом для промислових підприємств суб'єктів малого та середнього підприємництва різних секторів

економіки та перешкоджають їх ефективному функціонуванню.

Загалом слід зазначити, що ситуація у вітчизняній інноваційній сфері характеризується нестабільною динамікою, що призводить до погіршення економічної ситуації у державі в цілому та знаходить прояв у всіх сферах економіки, зокрема й малого та середнього підприємництва, а також призводить до зниження основних показників діяльності його суб'єктів. Так, за даними таблиці 5, спостерігається нарощування загальної тенденції до зменшення по-

казників, які характеризують діяльність суб'єктів МСП за всіма групами (зокрема з урахуванням темпів їх приросту/зниження за роками та у 2020 році порівняно з 2013 роком), крім обсягу реалізованої продукції, де спостерігається стабільне покращення результату діяльності таких суб'єктів. При цьому слід зазначити, що позитивні зміни в діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва фіксуються переважно з 2017 року.

3. Зниження темпів приросту обсягів виробленої продукції (товарів, послуг) суб'єктами малого та середнього підприємництва за видами економічної діяльності. Беручи до уваги загальне нестабільне покращення окремих показників діяльності суб'єктів малого та середнього підприємництва у 2013—2020 роках (табл. 5), слід зазначити, що протягом зазначеного періоду спостерігалось зменшення темпів приросту обсягів виробленої продукції (табл. 5—6) як в цілому, так і за видами економічної діяльності, незважаючи на те, що у 2020 році порівняно з 2013 роком (166,2%) вони переважали над темпами приросту обсягу реалізованої продукції (148,1%). Це було забезпечено в основному за рахунок зростання ціни продукції, що у свою чергу було спричинене значними темпами інфляції. Таким чином, зазначені зміни не можна вважати загальним позитивним аспектом функціонування суб'єктів малого та середнього підприємництва, адже нарощування зазначеної тенденції відбулось переважно у результаті того, що тривалий період часу спостерігалось зменшення уваги держави до розвитку малого та середнього підприємництва, що у кінцевому підсумку призвело до розбалансованості його структури (табл. 6).

Загалом слід зазначити, що негативний вплив вищезазначених чинників на економічний розвиток малого та середнього підприємництва сприяє нарощуванню загроз його економічній безпеці, які одночасно є можливостями, що сприяють створенню умов до підвищення її рівня. Так, до загроз економічній безпеці малого та середнього підприємництва доцільно віднести такі:

— загалом невисокий рівень інноваційної активності вітчизняних промислових підприємств;

— значна розпорошеність коштів, одержаних від впровадження інноваційної продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках інноваційної продукції;

— відсутність комплексного впровадження інновацій у результаті невиваженої державної політики у цій сфері;

— недосконалість організаційно-економічного механізму управління інноваційною діяльністю суб'єктів господарювання;

— "тінізація" внутрішнього споживчого ринку та насичення його імпортованими товарами, подекуди завезеними із заниженням митної вартості чи ціни;

— нестача кваліфікованих кадрів, зокрема у сфері управління вітчизняними суб'єктами малого та середнього підприємництва;

— високий ступінь зношеності основних засобів, необхідних для модернізації матеріально-технічної бази суб'єктів малого та середнього підприємництва;

— значна кількість споживачів з низьким рівнем доходів у результаті зміни курсу національної валюти по відношенню до іноземних валют, значним рівнем інфляції протягом тривалого періоду часу та загальним зниженням купівельної спроможності населення;

— завезення технологічного устаткування, що не виробляється всередині країни та запасних частин до нього для випуску конкурентоспроможної продукції вітчизняними суб'єктами малого та середнього підприємництва;

— недоліки в законодавчій сфері щодо захисту вітчизняних товаровиробників [4, с. 7].

Доцільно зауважити, що протягом періоду, за який здійснювалось аналізування, відбувалось поступове зменшення можливостей розвитку економіки на інноваційних засадах та загальне погіршення конкурентоспроможності українських промислових підприємств та їх продукції як на вітчизняних, так і на світових товарних ринках. Як наслідок, намітилась стабільна динаміка формування загроз економічній безпеці держави в цілому та малому й середньому підприємству, зокрема. За таких обставин досягнення відповідного стану захищеності можливе за рахунок гармонізаційного розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва, у результаті ефективного використання та розподілу ресурсів різних видів [5].

ВИСНОВКИ

Зважаючи на зазначене вище, слід констатувати, що за сучасних реалій на можливість досягнення висхідного тренду економічного зростання України справляє негативний вплив та подекуди перешкоджає йому низка чинників зовнішнього та внутрішнього середовища. Вони є одночасно стримуючими та стимулюючими чинниками розвитку вітчизняної економіки загалом, промислового сектору й сфери економічної безпеки, зокрема малого та середнього підприємства, у зв'язку з тим, що вони сприяють породженню загроз його економічній безпеці, а відтак є можливостями щодо створення умов для підвищення її рівня.

Література:

1. Про інноваційну діяльність: Закон України. Документ 40-IV. Редакція від 05.12.2012, підстава — 5460-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення: 27.12.2021).

2. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 27.12.2021).

3. Писаренко Т.В., Кваша Т.К., Рожкова А.В., Коваленко О.В. Інноваційна діяльність в Україні у 2019 році: науково-аналітична доповідь. Київ: УкрІНТЕІ, 2020. 46 с.

4. Єрмолаєва Т.О. Показники роботи підприємств легкої промисловості України (січень — червень 2012). Легка промисловість. 2012. № 2. С. 5—7.

5. Денисенко М.П., Колісниченко П.Т., Гомон Н.М. Сучасний стан та тенденції розвитку малого й середнього підприємства у контексті забезпечення його економічної безпеки. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 3. С. 19—25.

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2002), The Law of Ukraine "Law on Innovation Activity", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (Accessed 27 December 2021).

2. The official website of the State Statistics Service of Ukraine (2021), available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 27 December 2021).

3. Pysarenko, T.V., Kvasha, T.K., Rozhkova, L.V. and Kovalenko, O.V. (2020), Innovatsiina diialnist v Ukraini u 2019 rotsi: naukovo-analitychna dopovid [Innovation activity in Ukraine in 2019: scientific and analytical report], UkrISTEI, Kyiv, Ukraine.

4. Yermolaieva, T.O. (2012), "Performance Indicators of enterprises of light Industry of Ukraine (January — June 2012)", Lehka promyslovist, vol. 2, pp. 5—7.

5. Denysenko, M.P., Kolisnichenko, P.T. and Homon, N.M. (2021), "The current state and trends in the development of small and medium enterprises in the context of ensuring its economic security", Investytsii: praktyka ta dosvid, vol. 3, pp. 19—25.

Стаття надійшла до редакції 06.01.2022 р.